mindenképpen igazolni próbálja az utolsó sorok irracionális levegőjét, elszigetelt, átmeneti hangulatnak „hajnali részegségnek" tünteti fel. Kosztolányinál az ilyen hangulat azonban nem elszigetelt, nem átmeneti, hanem máskor is felbukkanó motívum verseiben. Szauder József tanulmányában, melyben nyomon követi a Hajnali részegség előzményeit, megállapítja: „a testentúli lét nem idegen Kosztolányitól" (a Hajnali Részegség motívumainak története, Ujhold, 1947. jún., 52. l.).

Természetesen tudományos elemzés nélkül, az irodalompolitika viharaiban, alig találhatunk olyan értékelést, amelyet ne tenne bizonyos fokig egyoldalúvá a szubjektivitás. Az előbb idéztük Babitsot, aki Kosztolányiban a „dekadens ideált" látta, Illyés Gyula Kosztolányiban a realista mozzanatot veszi nagyító alá. A kor egyik legforradalmibb írójával lesz ismerkedésünk — írja az Ember és Világ bevezetőjében —. A legesztétikusabbnak kikiáltott (megróvásképp kikiáltott) írónk volt leginkább proletárérzelmű. Így siessük el ítéleteinket. Melyik írónkban lakott annyi tisztelet, megértés és már-már becéző szeretet a vicik, a mosónék, a nyomorgók iránt, mint benne a mindenfajta politikának — a haladó politikának is megvetőjében, az ellenforradalmi idők kezdetének lelkes helyeslőjében? Ki kereste oly szívósan még az élet valóságát az elesettség furcsaságaiban, s megdöbbentő egyszerűségeiben? Tán csak Móricz, az ellenpólusa. A tehetségben találkoztak. Az bármifajta is mindig egy irányban kényszerít, a valóság felé. Sok mindenről nem írhatott. De végtelenül jellemző, hogy amikről írhatott, azok közt mire esett újra és újra a választása. Az ártatlanok övezte fénybe tárgyilagosan hűvös-tiszta, vagy már-már színészien lelkendező szavaival. Ezek az alakok mind valóságosak. Általuk és tőlük tudjuk meg, hogy a két háború közt milyen lényegbevágó események zajlottak le körülöttünk.«

Mind Babits megjegyzésében, mind Illyés Gyuláéban is van részigazság: ezeknek az ellentmondó mozzanatoknak konkrét, belső összefüggésére majd csak egy marxista Kosztolányi monográfia fog rámutatni. Ilyen jellegű, részletes elemzést Vas István bevezető tanulmányától nem kérhetünk számon. Mégis úgy véljük, az olyan izgalmas kérdés, mint Kosztolányi politikai profilja és ennek a költészetével való összefüggése a tanulmányban is több helyet érdemelt volna. Érdekes lett volna rámutatni arra is, hogy Kosztolányi a század elejei impresszionista irányzatnak jellegzetes képviselője és megvizsgálni ennek a művészi látásmódnak az akkori fejlődés szempontjából részleges jogosultságát és elemezni veszélyeit.

A válogatás szép, értékes munka. Vas István helyes módszert alkalmaz, kronológikus rendben közli a verseket, jól válogat a hátrahagyott versekből is. Munkája egészében sikerült. Ha abból a szempontból nézzük, az igazi Kosztolányit tükrözi-e, úgy találjuk, hogy Kosztolányi művének inkább maradandó oldalai kerültek előtérbe és ez egy népszerű válogatásnál inkább pozitívum. Vas több, Kosztolányi költészetében eddig figyelmen kívül hagyott haladó mozzanatra hívja föl a figyelmet (Anyák, Csomagold be mind, Kalauz). Ebből a szempontból helyes lett volna egy kevéssé ismert vers, az *Aranyvonat* közlése (megjelent Tinta 1916). Ha művészileg nem is elsőrendű vers, de Kosztolányi magatartásának antiimperialista vonásait mutatja az első világháborúban. Sajnáljuk, hogy Vas István válogatásában Kosztolányi verseinek sokszínű formagazdagságát nem emelte ki jobban, gondolunk itt különösen a szonettekre (Téli alkony, Ébredés). Viszont meg kell jegyeznünk, hogy aránytalanul bőven szerepel a *Kisgyermek panaszai* és a *Meztelenül*.

Egészében, Vas István válogatása és tanulmánya problémákat ébreszt és megoldások felé mutat; jelzi, hogy irodalomtudományunknak még sok adóssága van Kosztolányival szemben. Mindenekelőtt az, hogy munkásságának mély magyarázatát adjuk és elkészítsük a művek kritikai kiadását.

Kenyeresné Bolgár Ágnes

JULOW VIKTOR: FAZEKAS MIHÁLY

Művelt Nép Könyvkiadó, 1955.

Fazekas Mihály elsősorban úgy élt az irodalmi köztudatban, mint a Lúdas Matyi költője, s irodalomtörténetünknek minden bizonnyal egyik legnagyobb hiányossága volt az, hogy egyéb munkáit szinte elhallgatta. Pedig ezek a művek esztétikailag is komoly értéket jelentenek, s az író világnézetének, emberségének megismeréséhez közelebb visznek. Nem volt Fazekasnak komoly igényű életrajza sem. Most, műveinek kritikai kiadása után, indokolt kronológiai rendre építve adja meg Julow Viktor az első teljesség igényével megrajzolt pályaképet Fazekasról, amely *összes* műveinek elemzésén alapul. Végre nem csupán a Lúdas Matyi szerzője áll előttünk, hanem egy fokozatosan kibon-

takozó, élete főműve felé fejlődő író. Julow Viktor, mint a kritikai kiadás egyik szerkesztője, az írói pálya megrajzolásában a szükséges adatokat, viszonylatokat mintegy belülről ismeri. Ez a biztonság és otthonosság fölszabadítja a szerzőt a hosszabb, s népszerűsítő jellegű munkában feltétlenül nyomasztó hatású bizonyítások alól, s ugyanakkor meggyőzően hat a szakmai szemmel olvasókra is. Magával ragadó és élményszerű olvasmányosság, tudományos elmélyültségen alapuló igényesség és irodalmi értékű stílusának szerencsés összhangja teszi a könyvet a Nagy Magyar Írók sorozatának egyik legértékesebb darabjává.

Régi, de nem eléggé megszívlelt igazság az, hogy igazán írni csak arról lehet, akit és amit az író a legbensőségesebben megszeret, s az egyén és a művek problematikáját — mondhatnánk — újra éli. Julow Viktor könyvének ezt az erényét külön kell említenünk, mert ebből fakad általános hibája is: Fazekas életműve egészének túl magasra emelése. A könyv oly szuggesztív erővel ragad magával, hogy olvasása közben az az érzésünk támad, mintha Csokonaival egyenlő rangú íróról lenne szó. Az egyes művek elemzésekor rámutat ugyan némely eszmei és esztétikai fogyatékosságra, s helyes arányokkal mérve állítja a legnagyobbak, Csokonai vagy Berzsenyi mellé, de azokra az okokra és problémákra, amelyekből Fazekas munkásságának alapvető fogyatékosságai magyarázhatók, kevésbé világít rá. Azok a körülmények és adottságok, amelyek nagymértékben meghatározták Fazekas műveinek jellegzetességét és fejlődési irányát, kétarcúságuknál fogva előnyösek voltak meg hátráltatóak is. S a könyvben elsősorban a pozitív hatások világosodnak meg. Amikor a hibák megméretnek, a mérleg mindig gondosan és pontosan figyel a tökéletes egyensúly helyreállítására, „de", „mégis" kapcsolással az érdem oldalára is téve a súlyt. (Pl. 17. l., 39—40. l. stb.) Természetesen nem azt akarjuk mondani, hogy a szerző a hibák mellett ne mutasson rá az erényekre, hanem azt, hogy ez a módszer *egészében* és *általában* teszi bizonytalanná az értékelést. Meg kell említeni ezt már csak azért is, mert nem kizárólag erre a nagyon értékes könyvre jellemző, és ha a szerzőnek hibájául róható fel, nem csupán az ő hibájáról van szó. Ha csak a Nagy Magyar Írók sorozatának köteteit olvassuk végig, úgy tűnik, mintha a magyar irodalom csupa nagyszerű írókból állna, akiknek kisebb hibái eltörpülnek eszmei és írói érdemeik mellett. Az érték-skála igen zavaros képet mutat: Csiky Gergely vagy Mikes Kelemen pályaképe, e monográfiákban majdnem olyan nagyszerűnek tűnik, mint József Attiláé vagy Mikszáthé. A felszabadulás után közvetlenül meginduló irodalomtörténet éles, kritikai értékelése, amely helyenként túlzott volt, de alapjában helyes, eltompult, s a következetes és egyenes elvi bírálat helyét valamiféle „megértő" szellem váltotta fel. Az ilyenfajta hibák eredendő okai természetesen igen sokfélék, de burjánzásukat nagymértékben segíti elő az, hogy egyes társadalmi, politikai, irodalmi jelenségek és mozgalmak, sőt egyes irodalomelméleti kérdések még nem tisztázottak, vagy legalábbis nem megnyugtatóan azok. S abban a korszakban, amelyre Fazekas költői működésének javarésze esik, vannak nagyonis kétarcú jelenségek és megoldatlan problémák, amelyekről a könyv helyenként kissé egyoldalúan beszél.

Kezdődik ez mindjárt a szülőháza bemutatásával. Debrecen fejlődéséről, múltjáról Julow nagyon vonzó képet rajzol, majd elmondja, hogy mindez már nagyrészt a múlté. Az írót azonban nem a lassú hanyatlásnak indult város talajára állítja. Mert igaz ugyan, hogy Debrecen gazdaságilag és eszmei színvonalában leszállt már korábbi magaslatairól, de sokat megőrzött a múlt előnyeiből és erényeiből, s ezért: „Ebben a városban lehetett még, sőt Magyarországon ekkor itt lehetett leginkább művelt humanistává, felvilágosult szellemű tudóssá, szigorú erkölcsű polgárrá, igaz hazafivá és a nép melegszívű barátjává fejlődni." (14. l.) Nem érdemes beszélni arról, hogy a reális helyzet és az egyes költők fejlődésének bizonysága szerint művelt és felvilágosult polgárrá, igaz hazafivá válni lényegében az ország egészen távoli helyein is lehetett: Kassán, Pesten, és lehetett volna Sopronban is. Érdemes viszont arról beszélni, ami a megállapításban is benn foglaltatik, ti., hogy ebben a korban Debrecen erőforrásait már jórészt a múltból megőrzött, konzervált erények adják, s ezek determinálják azt is, hogy az új eszmékből mit és mennyit fogadjanak el. Világosan megmutatkozik ez abból, ahogyan a város a felvilágosodást fogadta. A könyv így ír erről: „Debrecen és Kollégiuma is kész a felvilágosodás befogadására. Polgári világa, életformája rokon ezzel a mozgalommal . . ." (19. l.) De azért is fogadták szívesen, mert ez a világnézet vallási türelmet hirdetett s ezért „hatalmas erőnyereség a Habsburg ellenreformációtól annyi üldöztetést szenvedett és szenvedő református közösségnek." (20. l.) A felvilágosodásnak ez a fajta átvétele azonban előny is, meg nem is. Hiszen egy gazdag, s az életnek úgyszólván minden jelenségére vonatkozó világnézet leszűkített, korlátolt szempontú elfogadásáról lehet beszélni csupán. A debreceni gyakorlatiasság kiválasztja belőle azt, ami számára kedvező, vagy aminek már vannak némi előzményei is a város életében (pl. a természettudományos érdeklődésnek a botanizálás). Ugyanekkor azonban gondosan vigyáztak

arra, hogy „veszélyei" a kollégium falain messze kívül maradjanak. A tolerancia eszméit szívesen fogadták, mert bizonyos eszmei védőpajzsot adott a Habsburgok és a katolikus klérus ellen, de ugyanakkor nem tűrték azt, hogy Csokonai ne járjon templomba, mert a deizmust már kárhozatos, felforgató tannak tartották. Ugyanezért nézték olyan árgus szemmel Csokonai új tanítási módszerét, amely szintén a felvilágosodás nagy ideológusának, Rousseau-nak elvein alapult.

Debrecen óvatossága az újjal szemben nem kismértékben szabhatta meg Fazekasnak és az összes debreceni íróknak királyhűségét, s a nemzeti kérdésben való kisebb vagy nagyobb közömbösségét is. Még a jakobinus Szentjóbi Szabó legradikálisabb elvei sem érleltek irodalmi művekben egy Batsányiéhoz hasonló, felvilágosult és nemzeti eszméket eggyéolvasztó koncepciót. S hogyha — mint a könyv írja —, Fazekas királyhűsége mindvégig azon alapult, hogy II. József emlékét őrizve hitt a Habsburg abszolutizmus legalábbis elvileg felvilágosult voltában, akkor ez is a valóságos politikai élet figyelembe nem vevésén alapult. Hiszen a II. József utáni uralkodók nagyonis világosan mutatták meg azt, amit a Kalaposkirály aufklárista eszméi és jobbágypártoló rendeletei még eltakartak. Fazekasnál ez a királyhűség a kollégiumból hozott elv lehetett, hiszen már a háború idején sem gondol arra, hogy mélyebben belásson a harcokat indító okok közé. „Feltette hatalmas császárunk magában, Hogy fogyatkozást tesz a hóld világában." — írja a török háború idején. S amikor később elfordul a harci dicsőségtől, saját tapasztalata indítja erre elsősorban, mélységes humanizmusa s nem a háborúknak a politikai tisztánlatásból fakadó elvi elítélése. Mindezzel természetesen nem kisebbíteni akarjuk a költőt, de ha arra gondolunk, hogyan világított bele Bessenyei múlt és jelen háborúinak legmélyebb okaiba, s milyen élesen látta Barcsay Mária Teréziának és a kor más politikai nagyjainak indítékait, akkor jogos rámutatni arra, hogy Fazekasnak a felvilágosodás íróinál kevésbé tágkörű politikai horizontja volt.

„A megégett Nagytemplom . . ." című verse szintén azt mutatja, hogy a debreceni szellem Fazekas költészetében mennyire korlátozó hatású is tudott lenni. A tűzvész az általános erkölcsi pusztulás veszedelmére emlékezteti a költőt, de csak „a debreceni polgárság ősi dicsőségét, régi romlatlan erkölcsét és erejét" (106. l.) siratja. Julow Viktor igen helyesen mutat rá arra is, hogy Fazekasnál az antik versforma és a Berzsenyies hang mennyire diszharmonikussá válik: „A polgári tárgy és a paraszti színezetű debreceni nyelv szinte kiált a realisztikusabb, közvetlenebb, kevésbé fenséges hangnemű megformálás után". Mélyebb okát kutatva viszont tárgyválasztásnál és nyelvi adottságnál is alapvetőbb világszemléleti szűkkörűségre lehet következtetnünk. A helyi ihletforrás itt csak egy helynek szóló mondanivalót sugall, s míg Berzsenyi a hangnemben Trója és Róma pusztulásához mérte az egész nemesi nemzet hanyatlását, addgi Fazekas látókörének határát lezárták a Nagytemplom üszkös falai. Nem pusztán a polgári tárgy, hanem a felfogásban megnyilatkozó debreceni-polgári beszűkültség az, amely szinte szükségszerűen eredményezi a nyelvi kettősséget is.

Fazekas költészete filozófikus mélységben és szélességben nem éri el a legnagyobb írók magaslatait. Sem a debreceni gyakorlatias szellem, sem felvilágosodásuk mérsékelt volta, sem egyéni hajlamai nem segítették őt ebben. „A nagy végső kérdések kevésbé foglalkoztatják. Ha filozofálgat is itt-ott, abból is legtöbbnyire praktikus tanulságot szűr le a társadalomra nézve . . ." (84. l.) — írja róla Julow Viktor is. Fazekas kibontakozása más irányú: ő a népiesség csúcsai felé tart, s éppen ez a másság teszi jelentőssé, de elszigeteltté is. Maga a népiesség e korban „perifériális vagy legalábbis másodlagos jelenség" (132. l.) volt Kazinczyék programja mellett. A két kör törekvései még látszólagos hasonlóságukban is mély ellentéteket rejtenek. Amikor Fazekas Lúdas Matyit győztessé teszi, világosan és egyértelműen a parasztnak egy tanult, polgárosult képviselőjét teszi azzá. Első tekintetre úgy tűnik, mintha ez szorosan beletartozna a műveltség útján való polgári felemelkedés tervébe, amelyért Kazinczyék vívták az irodalom és nyelvújítás területén harcaikat. Ez a program azonban a nemességet akarta elsősorban a művelt nyugati nemzetek szintjére emelni és nem a parasztságot! Most, a politikai mozgalmak bukása után félelemmel néztek és lehetetlennek tartottak minden radikálisabb tendenciát, még a Lúdas Matyi-félét is, még a korban szükségszerű-egyedi megnyilvánulásaiban is. — Fazekas tehát egyedül van fejlődésének és nagy költővé válásának korszakában; kimarad, sőt, az Árkádia-pörben egyenesen szembekerül a kor fő-tendenciáját képviselő körökkel. A debreceni törekvések fölött mégsem lehet teljes biztonsággal pálcát törni (mint ahogy nem lehet azokat teljes biztonsággal dicsérni sem), hiszen lényegében tisztázatlan kérdések húzódnak meg a háttérben. Nem világos már az sem, hogy az 1772-től 1795-ig tartó korszakban mi volt a szerepe ennek a mezővárosi paraszti-polgári írórétegnek? Kétségtelen, hogy nem jelentett alap-láncszemet és hogy nem hozható egyszintre sem a francia, sem a magyar felvilágosodott írók legjobbjainak világnézetével. Ugyanakkor azonban, ha csak mérsékelt

áramlatát is, de elterjesztették olyan körben. mely a felvilágosodás doktriner, filozófikus formájához soha nem jutott volna közel. — Kidolgozatlan probléma az is, hogy vajon a debreceni talajon fakadt népiesség, amely Csokonai és Fazekas műveiben át tudta törni a provincializmus korlátait, állt-e kapcsolatban a felvilágosodás humanizmusával és népbarát programjával? E két költő útja azt mutatja, hogy igen, de inkább csak sejtjük és érezzük, anélkül, hogy világosan és pontosan látnánk, hogy mennyiben és hogyan? A többi író műveinek vizsgálata újabb szempontokkal segítené a kérdés megoldását. Érdekes pl., hogy Szentjóbi Szabó, ki a debreceniek közül eljutott a jakobinusságig, népiesség irodalmi műveiben nem tud kitörni a provincializmus köréből, s nem biztos, hogy mindez egyéni adottságai alapján indokolható. — Figyelembe kell venni azt is, hogy a Martinovics-mozgalom bukása után a felvilágosodásnak csak a mérsékelt iránya él és élhet tovább. Nem tisztázott általában, az egész nyelvújítási korszakra vonatkoztatva, hogy ebben az időben a felvilágosodásnak a reformkor számára való közvetítése milyen eszmékben, milyen szűk vagy tágkörűen valósult meg? Milyen szerepe volt ebben Debrecennek és országszerte ennek a paraszti-polgári rétegnek? Ebből a szempontból nézve Fazekas életművét, csak a kérdés problematikus volta erősödik még inkább. Ha ugyanis az 1819-től induló Kalendáriumokat nézzük, egy feltétlenül nagyjelentőségű törekvés áll előttünk. Fazekas a szerkesztésben a felvilágosodás tudományos igényességét vitte tovább. Valóban „kolumbuszi egyszerűséggel" és „zseniális eredetiséggel" talált rá a költő arra, hogy ezt éppen a Kalendáriumban tegye, amelyet úgyszólván mindenki olvasott. A felvilágosodás íróinak közönség-igénye él benne tovább: a tanítva használni hivatástudata, amelyhez megtalálta a legalkalmasabb fórumot is. Másrészt viszont, abban, hogy Fazekas a felvilágosodás tolerancia-gondolatát is 1823-ban „A perzsa fejedelem" című versében szólaltatja meg intő, tanító célzattal (megelőzően a „Cs. et F." c. verse a deizmusnak megfelelő vallási eszméket tükröz, tehát nem közvetlenül és nem programszerűen hirdeti a vallási türelem eszméjét), ismét ennek a debreceni felvilágosodásnak elmaradott, egyhelyben való topogásával találkozunk. Ezt a könyv is említi, de avval a záradékkal, hogy a város számára ekkor aktuális volt a kérdés, mivel a királyi biztosok zaklatása is ez időre esik. Ha arra gondolunk, hogy az ifjú Vörösmarty a görbői évek alatt a megyék sérelmeit tapasztalva, a „hármas erőszak" ellen tudott hadakozni versével, akkor világosan látszik, hogy bizony már rozsdás fringia a Fazekasé, amely nem is oda vág, ahol a bajok főforrásai vannak. — Magánya és elszigeteltsége ekkorra még teljesebb és véglegesebb lett. Barátai, a régi harcostársak mind elhaltak mellőle. Az irodalmi köröktől most már egy nemzedéknyi távolságban is van, s a széphalmi mesterrel együtt legfeljebb tisztelt, de kívülálló nagyjai a literatúrának. Sem ő, sem Kazinczy nem tudta már megtalálni helyét ebben a nemzeti eszméktől átfűtött, romantikától lázas, régit és újat merészen egybeölelő irodalomban. S még mielőtt elköszönnénk a könyvtől, mely olyan vonzóan és annyi szeretettel rajzolta meg Fazekas pályaképét a megelőző korszakban, hadd figyelmeztessünk a könyv két olyan megállapítására, amely zavaróan hat.

Az Ámeli-versek finomtollú elemzése során a szerző rávilágít Fazekas költői eszközeinek fejlődésére, s azt, hogy figyelme „egészen a belső történések felé fordul, s az érzések hullámzásának hiteles, finom rajzát tudja adni", avval magyarázza mintegy, hogy a költő „Kijárta közben a szentimentalizmus iskoláját: s megtanulta belőle az érzékeny, belső rezdülésekre figyelő önszemléletet." (75. l.) Ebben a megfogalmazásban az olvasó okvetlen a szentimentális ízlés-irány irodalmi hatására, könyvélményekre gondol. Ennek azonban nincs nyoma az Ámeli-versek előtti költészetében. Ha olvasott is ilyen jellegű műveket, azt, ami belőlük külső formákban elsajátítható volt, egyáltalán nem vette át. Sőt, a Ruszánda-versekben egyenesen „kerüli a korabeli költészetben szinte kötelező szentimentális túlzásokat", sőt a kedves szokványos-szentimentális beállítását is, s a hegyekbe vonulás képe Ruszándával sem a rousseau-i elvonuló élet programját szólaltatja meg, hanem „hiteles paraszti hangulatot" — mint a könyv is írja (67. l.). Az a bensőség, érzelmi melegség, amely az Ámeli-verseket áthatja, sokkal inkább fakadt az érző szív legmélyéről, mint irodalomból eltanult költői fogásokból. Annál is inkább mondhatjuk ezt, mert a szentimentális irodalom, s különösen Rousseau hatása Fazekas műveiben is kimutathatóan leszerelése után, a debreceni kertben töltött csendes napokon, Csokonai barátsága idején jelentkezik és mélyül el. Ilyenformán ez a magyarázat nem indokolható sem az író fejlődésének vonalából, sem magukból a költeményekből.

Nem tudunk egyetérteni Julownak azzal az interpretációjával sem, amelyet Fazekas „Tavasz eleje" c. művéhez fűz. Ezt az írást a kritikai kiadás egy tulajdonképpen befejezetlen kéziratból közölte. Az utolsó, elkapkodott írással hozzáfűzött rész a következő mondattal végződik: „Óh, sohase fárasszátok magatokat úgynevezett baráti annak a pallérozásnak, megürült hazánknak idegen népekkel való kifódozásába, adjátok vissza elbitangolt hazafi jussát a törzsökös lakosnak,

és szelidítsétek meg elszilajult indulatit, majd anélkül, hogy a hazának gyalázatos elkorcsosítására vetemednétek, a hálaadatos nemzet erántatok való örökös tisztelettel fog szaporodni." Ehhez írja Julow Viktor magyarázatul, hogy Fazekas „úgyszólván teljes határozottsággal veti fel az érdekegyesítés programját". (116. l.) Itt azonban sokkal kevesebbről, még helyesebb, ha azt mondjuk: másról van szó. Az érdekegyesítés a reformkor nagy programja volt, melyért a küzdelem jó 25 évvel későbben bontakozott ki, mert csak ekkor bontakozhatott ki. Kölcsey így ír erről az Országgyűlési Naplóban: „Köztünk azonban népérdek név alatt legalább három különböző érdek él, miket egymással megegyeztetni, egymásba olvasztani még nem tudunk, meg nem is igen akarunk: a nemesség, a polgárság és a parasztság érdeke." (Bp. é. n. Franklin, 1267. l.) Fazekas nem beszél, mert nem is beszélhet e háromról, hiszen sem a nemesség ilyen jellegű és erejű vezető-szerepe, sem a polgárság politikailag fontos osztállyá érése, de még a parasztság helyzete sem tartott ott, hogy a kérdést programszerű élességgel, mint Kölcsey feltehette volna. Nem volt ez lehetséges azért sem, mert az érdekegyesítés, a széles nemzeti egységfront megteremtésének gondolata meg sem születhetett addig, míg a szabad nemzettéválás politikai feltételei meg nem teremtődtek; hiszen nemzeti célok kivívására akarták az egyes osztályok érdekeit egyesíteni. Sem a jobbágyság gazdasági felemelkedését célzó tervek, sem az idegenek betelepítése elleni tiltakozás nem hozható egy nevezőre evvel a nagyszerű, nemzeti programmal. Nem pontos és zavaróan hat, ha az elnevezést átvisszük olyan törekvésekre és kritikai nyilatkozatokra, amelyek ezt mégcsak előkészítették.

Mindezek mellett is a könyv elérte célját: végre teljes emberségében és költői fejlődésében megismertük és szívből megszerettük Fazekas Mihályt. S lehet-e irodalomtörténeti műről ennél nagyobb dicséretet mondani?

R. Mezei Márta

FAZEKAS MIHÁLY ÖSSZES MŰVEI KÉT ÚJ KIADÁSÁRÓL

(Sajtó alá rendezte: Julow Viktor és Kéry László. I—II. kötet. Akadémiai Kiadó, Bp., 1955. 327 és 387 lap. — Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1955. 376 l. Magyar Klasszikusok)

1.

Fazekas Mihályt — indokolatlanul — egyművű írónak könyvelték el eddigi monográfusai. A nagyszerű Lúdas Matyi mellett a figyelem elterelődött egyéb műveiről, s bár a Lúdas Matyiból egyre-másra jelentek meg az újabb kiadások (nem is beszélve a ponyvakiadásokról), versei nagyritkán láttak napvilágot. Pedig a Lúdas Matyi mellett Fazekas lírája is — a maga *egészében* — klasszikus veretű, jónéhány költeménye irodalmunk élvonalába tartozik. Költészetének plebejus demokratizmusa, a dolgozó nép tömegeivel közösséget vállaló népiessége — amely a Petőfiével rokon — volt az oka annak, amiért a hivatalos irodalompolitika mellőzte, félrecsúsztatta Fazekas líráját. A Lúdas Matyit, irodalmunk e legnépszerűbb hősét, akit a legkisebb faluban is ismernek, a Döbrögik nem hallgathatták el, arról azonban gondoskodtak, hogy egyéb művei minél kevesebb nyilvánosságot kapjanak. A most megjelent két Fazekas-kiadás összeállítóinak, Julow Viktornak s Kéry Lászlónak nagy érdeme, hogy kiadásaikban az egész Fazekas-életművet — s abban természetesen a Lúdas Matyit is — jelentőségéhez és érdeméhez méltó keretbe állítják. Több éves elmélyült kutatásuk eredménye az Akadémiai Kiadónál megjelent kétkötetes szövegkritikai kiadás s az ennek alapján közrebocsátott népszerű „Magyar Klasszikusok"-kötet. Nemzeti irodalmunk egyik kiemelkedő nagysága megkapta a megillető méltatást s most már az egész Fazekas-életmű hozzá méltó kiadásokban s megfelelő példányszámban neveli s gyönyörködteti az olvasóközönséget, lesz közkincsévé dolgozó népünknek.

2.

Az akadémiai szövegkritikai kiadás két kötete minden Fazekas-ópuszt közöl, még a legjelentéktelenebb forgácsokat, alkalmi írásokat is — az egy Füvészkönyv kivételével. Julow Viktor és Kéry László e kiadásban Fazekas összes költeményét, prózai művét, műfordítását s levelét kézreadja, sőt még a vitatható szerzőségű műveket s a Fazekas életére, munkáira vonatkozó dokumentumokat is. Emellett egyrészt a művek mély eszmei-elvi elemzésével, másrészt filológiai-írástörténeti (nem egyszer grafológiai) vizsgálatával eredményesen tisztázzák, amit az eddigi kutatás leginkább elhanyagolt: a Fazekas-versek *időrend*jét. Az eddigi kiadások időrendje — az első kiadás (Lovász Imre rendezte sajtó alá 1836-ban) alapján teljesen önkényes volt, s így félreértések, tévedések melegágyául szolgált. Most végre — a kiadók